
NEVENKA GOŠIĆ

Nesvakidašnji izdavački poduhvat

HRVATSKOGLAGOLJSKI MISAL HRVOJA VUKČIĆA HRVATINIĆA, zajedničko izdanje izdavačkog zavoda Mladinska knjiga — Ljubljana, Staroslavenskog instituta »Svetozar Ritig« — Zagreb i Izdavačkog zavoda Akademische Druck — u. Verlagsanstalt (Codices selecti) — Graz (Zagreb—Ljubljana—Graz 1973)

Jedan od značajnih zadataka koji su posljednjih godina pred sebe postavili poslenici na polju paleoslavistike, i u nas i u drugim slovenskim zemljama, jeste proučavanje mladih staroslovenskih rukopisa, tj. rukopisnih spomenika crkvenoslovenskih redakcija, a kao jedan od rezultata napora uložених u izučavanje ovoga dragocjenog književnog i kulturnoistorijskog blaga jeste, u novije vrijeme, i pojava, moglo bi se reći, čitave jedne serije izdatih rukopisnih spomenika pojedinih redakcija crkvenoslovenskog jezika (ruske, bugarske, makedonske, srpske i hrvatske), koji, svaki na svoj način, predstavljaju značajne priloge proučavanju i osvjetljavanju mnogih naučnih problema — jezičkih, književnih i kulturnoistorijskih. Dosadašnjim uspjesima na tom planu možemo dodati i pojavu kompletnog naučnog izdanja *Hrvojeva misala**, koje je odmah privuklo veliku pažnju naše i svjetske naučne javnosti i koje, po mnogo čemu, predstavlja primjer vrhunskih dostignuća u ovakvoj vrsti posla.

* Hrvojev misal spada među najznačajnije rukopisne spomenike inače vrlo bogate glagoljske književnosti. Poznat je ne samo zbog svoje izuzetno lijepe i umjetnički vrijedne likovne ilustracije nego i zbog vrijednosti njegova književno-jezičkog sadržaja. Rukopis je nastao početkom 15. vijeka (najvjerojatnije 1404. godine), a pisan je za bosanskog vlastelina vojvodu Hrvoja Vukčića Hrvatinića koji je nosio i titulu hercega splitskog. Za istoga velikaša i u isto vrijeme napisan je i jedan ćirilski kodeks — poznati Rukopis krstjanina Hvala.

Izdavačka praksa prilikom publikovanja rukopisnih spomenika može biti različita, a način izdavanja zavisi od karaktera samog teksta, njegova naučnog i kulturnoistorijskog značaja, osnovne namjene izdanja, kao i od individualnih opredjeljenja i pretenzija samog priređivača. Imajući na umu kulturnoistorijski i književno-jezički značaj Hrvojeva misala, priređivači njegova izdanja su se, s pravom, opredijelili za dvojako prezentiranje rukopisa. Naime, Hrvojev misal je ovom prilikom izdat u dvije posebne knjige, zapravo u dva različita izdanja: prvu knjigu čini vrlo luksuzno opremljeno faksimilirano izdanje u boji, a drugu kritičko izdanje rukopisa u latiničkoj transliteraciji.

Prva knjiga (faksimil rukopisa) opremljena je tako savršeno da se za nju može reći da predstavlja remek-djelo današnje izdavačke i stamparske tehnike; nijansama boja, izborom materijala (papir sličan pergamentu, na kojem je Hrvojev misal i pisan), ručnim obrezivanjem listova i drugim pojedinostima, postignuta je izvanredna sličnost sa originalom. U ovom izdanju dolazi do izražaja, u prvom redu, ljepota Hrvojeva misala koji je, rukom nepoznatog majstora, prekrasno iluminiran (94 minijature i oko 380 raskošnih inicijala). Ovo izdanje je izrađeno u Gracu.

Druga knjiga (kritičko izdanje rukopisa) pripremljena je u Staroslavenskom institutu u Zagrebu, a na pripremanju ovoga izdanja su radile dr Biserka Graber, dr Anica Nazor i dr Marija Pantelić. Redaktor knjige je prof. Vjekoslav Štefanić, eminentni naš poznavalac glagoljske književnosti. Ova knjiga, pored ostalog, sadrži kratak ali vrlo informativan predgovor iz pera prof. Vjekoslava Štefanića. U njemu su izneseni osnovni podaci o kodeksu i njegovim karakteristikama, o nastanku rukopisa i njegovoj sudbini, jer je na kraju dospio u biblioteku turskih sultana Saraj u Carigradu, gdje se i sada nalazi. U predgovoru su, takođe, data i obrazloženja o motivima koji su bili neposredni povod za preduzimanje posla oko izdavanja ovoga spomenika, kao i o pristupu samome poslu i naučnim i metodološkim koncepcijama priređivača ovoga izdanja.

Transliteracija teksta je izvršena po principu slovo za slovo, tj. za svako slovo u glagoljici uzet je odgovarajući znak u latinici. Kako glagoljica i latinica nemaju isti broj grafema, moralo se u izvjesnim slučajevima odstupiti od spomenutog načela. Međutim, kompromis nije učinjen na štetu naučnog nivoa samog izdanja. I u drugim slučajevima gdje je bilo problema u vezi sa transliteracijom (pitanje jezičke i pravopisne norme prilikom razrješavanja skraćenica ili prilikom rekonstrukcije teksta i sl.), oni su riješeni na naučno najopravdaniji način.

Tekst Hrvojeva misala je upoređivan sa još tri druga glagoljska misala: Vatikanskim Borg. Illirico 4, zatim Misalom kneza Novaka i Ročkim misalom, a u kritičkom aparatu su navođene sve sadržajne i jezičke razlike, izuzev čestih a nabitnih fonetskih i neznatnih ortografskih. Grafijske razlike takode nisu uzimane u obzir. Ponekad, ako se javila potreba, naročito radi jasnosti pojedinih mjesta, u parakritičkom aparatu je navođen i latinski, odnosno

grčki tekst, tj. Hrvojev misal je upoređivan sa Vulgatom, odnosno sa grčkim prevodom Novog zavjeta ili sa Septuagintom.

Osim predgovora i transliteriranog teksta sa komentarom, druga knjiga sadrži i nekoliko priloga koji predstavljaju naučne informacije u Hrvojevom misalu. To su, u prvom redu, dvije studije Marije Pantelić: *Hrvojev misal i njegov historijskoliturgički sastav* i *Kulturnopovijesne analiza iluminacija Hrvojeva misala*, zatim rad Anice Nazor *Karakteristika jezika i pisma Hrvojeva misala*. Prva studija Marije Pantelić je zapravo tekstološka studija u kojoj raspravlja o genealogiji glagoljskih misala hrvatskih glagoljaša, čiju evoluciju i nastanak povezuje sa starijim i novijim latinskim izvorima. Autorka takođe objašnjava istorijsku pozadinu i uslove toga razvitka, jer glagoljski misali i glagoljska liturgička književnost uopće, s jedne strane, predstavljaju odraz čuvanja starih ćirilometodijanskih tradicija (jezik i pismo), a, s druge strane, u pogledu sadržajne strukture, pokazuju znatno divergiranje i, konačno, potpuno udaljavanje od onih izvora koji su bili osnova najstarijih slovenskih liturgičkih kodeksa (vizantijski izvori). U drugome dijelu ove studije Marija Pantelić vrši vrlo podrobnu tekstološku analizu Hrvojeva misala, koji inače predstavlja jedan od najbolje očuvanih potpunih glagoljskih misala. U studiji *Kulturnopovijesna analiza iluminacija Hrvojeva misala* Marija Pantelić raspravlja o pitanjima u vezi sa izučavanjem iluminacija, čije rasvjetljavanje može da objasni istorijsko-geografski ambijent i kulturno-političku klimu u kojoj je nastao Hrvojev misal. Naime, analizom minijatura i analizom strukture inicijala, koji se odlikuju svojevrsnim dekorativnim motivima, kao i na osnovu proučavanja kalendara (datuma i imena u njima) i analizom nekih liturgijskih elemenata Hrvojeva misala, Marija Pantelić nastoji utvrditi istorijsku pozadinu i sredinu u kojoj je nastao ovaj kodeks i saznati nešto, bar indirektno, o nepoznatom majstoru koji ga je iluminirao, a rezultati ovako svestranog i vrlo pronicljivog istraživanja doveli su je do sljedećeg zaključka: iako je predložak iluminacije Hrvojeva misala, kao i njegov kalendar, odraz rane hristijanizirane epohe, i to obiju varijanata — istočne (vizantijske) i zapadne (rimске), Hrvojev misal je nastao i iluminiran je na domaćem tlu, a iluminator je, svakako, pripadao nekoj domaćoj slikarskoj školi, na šta upućuju značajni autohtoni elementi i u kalendaru (imena nekih dalmatinskih svetaca) i u slikarskim motivima (zidovi Dioklecijanove palate, toranj splitske katedrale sv. Dujе), a i uputa pisana glagoljicom gdje treba naslikati minijaturu sv. Dujе, patrona grada Splita, za koji se i vezuje mjesto nastanka Hrvojeva misala. Rasprava Anice Nazor *Karakteristike jezika i pisma Hrvojeva misala*, nastala na osnovu sistematskog proučavanja građe, ima karakter sintetičkog izlaganja o jeziku ovoga spomenika, koji predstavlja primjer podmlađenog crkvenoslovenskog jezika, naročito na fonetskom planu. U kategorijama promjenljivih riječi (deklinacija i konjugacija) Hrvojev misal pokazuje mnogo veću konzervativnost. Međutim, i inovacije na leksičkom planu su znatne, jer je arhaični crkvenoslovenski leksički inventar u velikoj mjeri zamijenjen narodnim. Također treba naglasiti da tendencije podmlađivanja jezika nisu dosljedne,

jer se u tekstu javljaju alternacije arhaičnih i novijih oblika, a na osnovu osobina ovih posljednjih može se vidjeti da jezičke inovacije potiču iz južno-čakavskog dijalekta, gdje spadaju i govori Splita i njegovo okoline. U ovoj raspravi A. Nazor govori i o pismu Hrvojeva misala, koje je po obliku tipično liturgijsko pismo ustanovljeno u 14. i 15. vijeku, tj. uglavito stilizovana glagoljica, grafijski donekle prilagođena fonološkom sistemu narodnog jezika. U ovoj knjizi nalaze se još i prilozi Biserke Grabar *O kritičkom izdanju Hrvojeva misala* i *Popis biblijskih čitanja Hrvojeva misala*.

Još bismo, na kraju ovoga prikaza, željeli istaknuti značaj ovakvih izdanja, koji je višestruk: prvo, ovako reprezentativnim izdanjima spomenika naše stare književnosti, koji ne predstavljaju samo spomenike pismenosti određenih epoha nego i djela u kojima dolazi do izražaja visok stepen stvaralačkih dometa naših ljudi toga doba, mi doprinosimo da se revaloriziraju i pravilnije ocijene starije epohe naše kulturne istorije; drugo, ovakva izdanja će poslužiti kao korisna podloga za buduća istraživanja u različitim oblastima: istoriji umjetnosti, lingvistici, istoriji književnosti i dr.

I na kraju, odajući veliko priznanje priređivačima ovoga izdanja za ogroman stvaralački trud koji su uložili u ovaj posao, moramo naglasiti da ovakva djela podstiču i obavezuju u nastojanjima da se našem bogatom kulturnom i književnom nasljeđu ubuduće poklanja još veća pažnja.